

**КОЛКО „ХИТРИ“ СА БЪЛГАРСКАТА И НЕМСКАТА
ЛИСИЦА? (НАБЛЮДЕНИЯ ПРЕЗ ПРИЗМАТА
НА БЪЛГАРСКИ И НЕМСКИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ
ОТ СЕМАНТИЧНОТО ПОЛЕ ХИТРОСТ – ИЗМАМА)**

Венцислава Писачева
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**HOW “CUNNING” ARE THE BULGARIAN
AND THE GERMAN FOX? (OBSERVATIONS THROUGH
THE PRISM OF BULGARIAN AND GERMAN
PHRASEOLOGISMS FROM THE SEMANTIC FIELD
OF CUNNING – DECEPTION)**

Ventsislava Pisacheva
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Languages are a projection of the mentality of their users. Over the course of time, languages have developed alongside people’s way of thinking, reflecting human attitudes, needs, worldview, and self-perception. This study focuses on the examination of phraseological units in Bulgarian and German, with special attention placed on the semantic field of cunning – deception. Through comparative analysis, similarities and differences in the manifestation of Bulgarian cunning and its nuances in the German language will be examined, and conclusions will be drawn regarding the degree of semantic overlap in the analyzed examples.

Keywords: mentality, cunning – deception, phraseological fund, phraseological units, proverb, anti-proverb, ethnology

Обект на настоящото изследване са фразеологични единици (ФЕ, също фразеологизми, фраземи¹, вж. Зидарова/Zidarova 2009: 270), в това число пословици и поговорки, на български език (БЕ) и немски език (НЕ) от семантичното поле *хитрост – измама*. **Предмет** на проучването са съпоставката на разглежданите единици на БЕ и НЕ и изследването на реализацията на характерната за българите хитрост, която рядко остава само на нивото на неутралните денотативни значения, тъй

¹ В настоящото изследване *фразеологизъм*, *фразема*, *фразеологична единица* се използват като синоними (В. П.).

като бива обогатена от допълнителни нюанси, като тарикатлък, изобретателност, дори високомерие. **Целта** на изследването е да се направят изводи до каква степен българските нюанси на хитростта могат да открият отражение в немското езиково мислене.

Предмет на фразеологията са голяма част от устойчивите словосъчетания, които могат да бъдат определени като ФЕ и изграждат фразеологичния фонд на езика (срв. Ничева/Nicheva 1987: 20 – 42; Зидарова/Zidarova 2009: 268, 270). В ядрото на фразеологичния фонд влизат устойчиви съчетания (Зидарова/Zidarova 2009: 270), характеризиращи се с два основни признака: 1) синтактична връзка, която е устойчива и възпроизводима; 2) експресивност, образност. Тези съчетания са се откъснали от първоначалния си контекст на употреба, придобили са ново значение и характеризират „референта в аналогични контексти“ (пак там). Според автори като А. Кошелев и М. Леонидова (1974), К. Ничева (1987) и С. Калдиева-Захаријева (2013) – привърженици на тясното схващане за фразеологията, пословиците и поговорките остават извън фразеологичния фонд на езика.

Последователи на широкото схващане за фразеологията са автори, като Р. Мутафчиев (1954), В. Попова (1967), К. Попов (1983) и В. Зидарова (2009). В. Зидарова (2009) уточнява, че съществуват преходни устойчиви словосъчетания с по-специално място във фразеологичния фонд, които определя като *фразеологична периферия*. Тук тя включва пословиците и поговорките. В настоящото проучване е прието гледището на В. Зидарова (2009) поради преразглеждането на първоначалния смисъл, метафоричността и скритата конотация при тези единици.

Корпус за сравнение представляват единици от двата езика, като са търсени допирни точки и разлики, както и наличието на лексикални празнини по отношение на разглеждания аспект. За настоящото проучване е използвана система от методи: анализ, синтез, сравнителни и др.

Възникването на фраземите често се базира на умствената дейност на човека, като се разграничават такива, възникнали от устно, неписано творчество (фолклорни и митологични творби), и такива от художествено, писмено творчество – напр. от Библията, художествени произведения (Ничева/Nicheva 1987: 43, 55). При наблюдение на механизма на възникване на фразеологизми често се открива преосмисляне чрез обобщаване и метафора на характерни черти и действия на персонажи от множество творби или житейски ситуации (пак там: 43 и сл.). Тук се открива разлика в манталитета на носителите на различни езици, което е причината за нееднаквата степен на отразяване в езика на един и същ признак. Това води до експресивност и силна образност, които предават и събуждат определени емоции (пак там: 61 – 66 и сл.).

1. Теоретични бележки

Вилхелм фон Хумболт (1836) е сред първите изследователи, които подкрепят схващането, че логиката на езиците е базирана на връзката между душевността на нацията и структурата на езика. Той е на мнение, че езиците се развиват едновременно с племената, които са ги говорили и чиито интелектуални качества са упражнявали ограничаващо въздействие върху езиците. Подобно схващане се открива и при Аугуст В. Шлегел: „Изучаването на езиците е [...] златният ключ, който отключва душевните съкровища на чуждите нации за нас“² (цит. по Bär/Бер 2012: 528). Интересна и важна е и идеята на В. Шлегел за репоетизирането на езиците: „Филологията ще се превръща все повече в изкуство и ще има възможността да развива живите езици по един по-артистичен начин“ (цит. по Bär/Бер 2002: 88). Това би могло да бъде обвързано като идея и с фразеологията, с нейното проучване и анализ, което в контекста на това съждение на В. Шлегел може да бъде разбрано и в по-дълбок смисъл. Братята Фридрих и Аугуст В. Шлегел принадлежат към Романтизма като творци и техните усилия биват обвързани с поетизирането на света чрез литературата, тоест с придаването на нещо тайнствено на привидно обикновеното. В този смисъл трябва да се обърне голямо внимание на скритите конотации в отделните примери.

Задачите на фразеологията са насочени към определяне на собствените граници на този дял на лингвистиката, към механизмите на възникване на ФЕ и класификацията им по различни критерии, описание на разновидностите им, тоест дали замяната, отпадането или добавянето на дадена част (т.е. лексикална единица (ЛЕ)) би оказало влияние върху значението на ФЕ. В. Флайшер (Fleischer/Флайшер 1997: 26) говори за (не)вариативни елементи, които могат да бъдат сравнени с факултативността и задължителността на определени ЛЕ в състава на ФЕ, за разграничение между лексеми и фраземи, за проучване на фразеологизмите по комуникативно-прагматичен и стилистичен аспект, както и за конфронтативен анализ на две или повече езикови системи с цел извеждане на приликите и разликите между фразеологичните фондове на отделните езици и оттам сходства и различия в манталитета на носителите на проучваните ФЕ. Тази последна задача е от съществено значение за обучението както по майчин, така и по чужд език, за превода и лексикографията (Fleischer/Флайшер 1997: 25 – 27).

К. Ничева и В. Флайшер посочват, че етимологията на фразеологизмите също трябва да бъде обект на внимание, който да насочва към

² Всички преводи на цитати на български език са мои – В. П.

допълнително разбиране на душевността на даден народ (Ничева/Nicheva 1987: 90 – 91; Fleischer/Флайшер 1997: 28). В този случай ФЕ са отражение на социално-политически промени, преосмисляне на цялостното значение чрез стилистични средства като метафора, ирония, хипербола, които изместват директното значение и сякаш го скриват, те са носители на поука или стереотипно отношение към отделни слоеве на обществото.

Трудностите в областта на откриването на тъждество между две единици се коренят в наличието на силна нюансираност във възприятията на носителите на различните езици (Калдиева-Захариева/Kaldieva-Zaharieva 2013: 63 – 65). Предизвикателствата при превода се основават на въпроса за вариантността на ФЕ, преплетен с факултативността на компоненти на ЛЕ и синонимиката при ФЕ (Ничева/Nicheva 1987: 141). Интересен феномен, на който обръща внимание С. Калдиева-Захариева, е характерологията на етноса, който заема фразеологизми от други езици, тоест единици, които не са създадени от него. Тя посочва, че това своеобразно присвояване е знак за менталитета, светогледа, морала и потребностите и на етноса приемател (Калдиева-Захариева/Kaldieva-Zaharieva 2013: 68). В този смисъл би могло да се говори за многостранна характеристика на същността на народите от страна на използваните ФЕ.

Тук е необходимо да се спомене разграничението между ФЕ и ЛЕ, направено от К. Ничева. При ФЕ за разлика от ЛЕ, при които в поетичната реч могат да бъдат преобразувани техни отделни значения, се извършва цялостно преосмисляне на съчетанието, а не на отделни негови части, тоест лексемите създават заедно нова езикова единица с определени особености (Ничева/Nicheva 1987: 140 – 141). К. Ничева коментира, че „фразеологизацията на едно съчетание започва оттам, откъдето изпъкват на преден план отдалечаването, откъсването, отклоняването на конкретното значение на отделните компоненти и изобщо от аналитичното схващане на съчетанието и откъдето се утвърждава трансформирането му в едно цяло“ (Ничева/Nicheva 1987: 90) и така биват назовани нови обекти, действия и явления. В същността си тези нови съчетания „изразяват отношение, оценка, експресия чрез образността, върху която са изградени“ (Калдиева-Захариева/Kaldieva-Zaharieva 2013: 16).

К. Ничева и С. Калдиева-Захариева коментират, че непосредствената действителност на човека – неговите бит, ежедневие, взаимоотношения с другите, религия, поверия, обичаи, заобикалящата го природа – е *изворната основа* за асоциации, емоционалност и експресивност, които биват спонтанно документирани в езика на поколения напред. Авторките обръщат внимание на механизма на поява на фразеологиз-

мите (Ничева/Nicheva 1987: 43 – 71; Калдиева-Захаријева/Kaldieva-Zaharieva 2013: 54 – 59). Това е естественото човешко желание да се оценят нечии постъпки и да се изрази отношението на човека към тях. Докато в началото тези свободни съчетания са били лишени от конотативна констатация, в един момент даденият образ бива асоциативно обвързан с друго явление и му се придава по-голяма яркост и емоционалност (напр. Кума Лиса е название за голям хитрец).

Пословиците, както А. Литовкина отбелязва, също често биват употребявани като сатирични и иронични коментари в различни ситуации. През последните години те биват толкова силно пародирани, че техните видоизменения понякога стават по-разпознаваеми и по-често употребими от оригинала си (Litovkina/Литовкина 2015: 326). Терминът *Antisprichwort*, тоест антипословица, е въведен от Волфганг Мийдер и обозначава точно тези вариации на пословиците. А. Литовкина уточнява, че те насочват новата единица към контекст, в който оригиналът не е употребим (Litovkina/Литовкина 2015: 327). Такива единици също са обект на внимание в настоящото проучване.

2. Контрастивен анализ на събрания корпус от примери

Образът на хитрия човек, постигащ с нахалството и изобретателността си своите цели, е повтаряща се фигура в българската фразеология, почерпила първообрази от фолклора и българската душевност. Човекът, преодоляващ трудностите по пътя си с лекота и постигащ амбициите си с цел лично облагодетелстване, е типичен представител на българския манталитет. Това е хитрецът, тарикатът, лисицата, бабата, която измамва дори дявола, с когото тази личност е съпоставима (*Си-ромах човек – жив дявол!*, „Андрешко“ (ЕП/ЕР). Хитростта се вербализира чрез редица типични образи – лисицата, дявола, бабата. Най-яркият от тях несъмнено е лисицата, превърнала се в нарицателно и персонифицирано отражение на изкусния хитрец. Историческите особености на времето са продиктували някои от най-ярките нюанси на хитростта, а съвременните антипословици са спомогнали за семантичното и конотативното дообогатяване на редица единици.

Хитростта намира отражение в мисленето на носителите на всеки един език и следователно се проявява и във фразеологията му. Тук обаче възниква въпросът дали не просто хитростта, а нейните специфично български нюанси могат да бъдат открити и в другите езици, в частност в НЕ.

За целта е изследван корпус от езикови единици на БЕ и НЕ и са направени изводи за степента на припокриване на семантичното поле **хитрост – измама**.

На нивото на денотативната еквивалентност може да се заключи, че хитростта и в двата езика е тази, която побеждава силата, а тя самата бива победена само от по-голяма хитрост, напр.: бълг. *Сила се с хитрост побеждава.* ↔ нем. *List geht über Gewalt.*; бълг. *Хитрост хитрост надхитря.* ↔ нем. *List muss man mit List vertreiben.* = *List wird mit List bezwungen*; бълг. *Коемо не може лъвът, това може лисицата.* ↔ нем. *Was der Löwe nicht kann, das kann der Fuchs.*

Друг аспект, който се открива с пълно припокриване и може да бъде разгледан в универсален контекст, макар че най-често се открива в политическата сфера, е *ловенето на риба в мътна вода*. Това е възползването от объркана ситуация с цел незабелязано извличане на лични ползи точно в този момент на несигурност. Тук се открива пълно съответствие между двата езика и световъзприятието: бълг. *В мътна вода лесно се лови риба.* ↔ нем. *Im Trüben ist gut fischen.* Важно обаче е и да се отбележи, че това не се отнася до една на вид по-невъзможна ситуация – като *излизането свършено сух от водата*. Този оксиморон насочва към образа не просто на изобретателния човек, а на този без принципи. Той е толкова обигран, че остава незасегнат от обстоятелствата. Той мами и лъже, оплита своята кошница и излиза *сух от водата*. Изразът е със силно негативна конотативна натовареност и носи идеята за крайно ниво на проява на хитрост. В немския език не съществува абсолютен семантичен еквивалент и такъв, засягащ образите. Някои автори правят предложения за немско съответствие, но при тях винаги липсва нюансът на неодобрение поради крайната проява на хитрост. При немските единици се поставя акцент върху наличието на късмет в трудна ситуация или непоемане на отговорност. При българската единица човекът не просто се измъква от всякаква отговорност, а с коварство и хитрост остава ненаказан за злодеянията си, като тези аспекти все още не са намерили своето място в немската мисъл.

При изследването на образа на лисицата в пословици и поговорки на двата езика се открива почти пълно припокриване. Лисицата е животното не само в българския фолклор, но и в немския, а може би дори в световния такъв (срв. „международен фразеологичен фонд“ – Зидарова/Zidarova 2009: 279), което персонифицирано се свързва с образа на човека, разрушаващ всички пречки по пътя си с лекота, хитрост, изобретателност и достигащ желаната цел. Причината за това е производът на стереотипните качества на лисицата, които за пръв път биват оформени в множество басни на Езоп (6. в. пр. Хр.).

Световноизвестните басни на Жан дьо Лафонтен (17. в.) допълнително утвърждават образа на животното. Именно лисицата е социал-

ният хамелеон, който ще каже, че гроздето е кисело просто защото не може да го достигне (нем. *Wenn dem Fuchs die Trauben zu hoch hängen, so sagt er, sie sind sauer.*); лисицата, дори и кротка и смирена, никога не изневерява на истинската си природа – дори и пасивна, тя е мисловно активна и точно тогава е най-опасна, защото в следващия момент може да започне осъществяването на плана си: бълг. *Докато имя/има зъби, лисицата хаджийка не става; Лисицата и калугерка да стане, между кокошките не я пуцай; Когато ти се види лисицата кротка, тогаз най да си пазиш кокошките.* ↔ нем. *Wenn der Fuchs predigt, so nimm die Hühner in Acht.* Днес се открива и устойчивото сравнение <Тоу е> *хитър като (стара) лисица*, което има еквивалент на НЕ: <Er ist> *schlau wie ein Fuchs*. Тук нагледно може да се отчете факултативността при ФЕ, обвързана с възможността за изпускане на елемент без промяна на значението на цялостната единица. Освен това и в двата езика те могат да бъдат компресирани до метафори: бълг. *(стара) лисица* ↔ нем. *Schlaufuchs* (немската лексема в случая е компресирано сравнение под формата на единична метафора съществително име). Синонимика се наблюдава във връзка с прилагателните, описващи съществителното: *ein schlauer/alter Fuchs* и *хитра/стара лисица*, като съчетанията носят информация, че означаваният човек се ползва с голяма хитрост и изобретателност в резултат от богатия си житейски опит. Синонимни са и редица поговорки: бълг. *Стара лисица не ще пръчка; Стара лисица не можеш я преметна* ↔ нем. *Ein alter Fuchs lässt sich nicht prellen*; бълг. *Стара лисица в капан не влиза* ↔ нем. *Ein alter Fuchs ist schwer zu fangen*.

В българския фолклор обаче лисицата, позната под наименованието Кума Лиса, се е превърнала не просто в нарицателно и символ на всички изброени дотук качества, но тя е и персонажът, достигащ до крайности:

- който се преструва на мъртъв, за да краде (вж. „Лисицата, която се преструваше на умряла“ (ЙР/ЈР);
- на болен, за да бъде носен на гърба на наистина болния вълк (вж. „Болен здрав носи“, българска народна приказка (РБ/РВ);
- който е напълно наясно със собствените си способности (*Знае лисицата какъв огън прескача!*).

Лисицата присъства в поговорки, отразяващи мисленето и себеуещането на умелия и коварен хитрец, възприемащ своето физическо ограничение като единствена пречка за пълно превъзходство над другите (бълг. *Колкото съм хитра, да съм и силна, света бих разтреперила – казала лисицата.*). Такива нюанси на хитрост, примесена с изкусност,

коварство и високомерие, също не са намерили все още отражение в немското светоусещане.

Образът на бабата също е много интересен. Тя, подобно на лисицата, знае къде може да приложи хитростта си – например, когато „тарикатски се скатава“, когато дойде време за усилена работа или с опита и знанията си за по-прекия път до целта (бълг. *Кога се лозе копае, баба се потае; Баба знае и друга уличка*). Докато тези примери нямат немски еквивалент, пословицата *Дявола го наддядволува бабата* има – нем. *Was der Teufel nicht weiß, weiß ein altes Weib*. Първите две единици съдържат скрит нюанс за тарикатлък, спотайване, а при третата се открива проява на хитрост, от една страна, базирана на богат житейски опит, но и идеята за жената и нейната изобретателна натура, от друга.

Говорейки за национален менталитет, тоест за траен и характерен за цялата нация начин на мислене и поведение, не трябва да се забравя и историческата обусловеност, повлияла живота и мисленето на миналите поколения и оставила своя генетичен отпечатък върху следходните. Животът на българите в средата на петвековно робство е изтъкан именно от чувството за самосъхранение, от всекидневната борба за собственото оцеляване и това на най-близките хора. Борбата на хората, намиращи се в неизгодната позиция на подчинение, е изпълнена не само с активно противопоставяне срещу тиранията, но и с много пасивност, кротост, които гарантират спокойно живуркане и които се откриват и в някои пословици и поговорки, например в образа на агнето (бълг. *Кротко агне от две майки суче*). Тук се открива еквивалент на немски език – *Ein schmeichelndes Kalb saugt zwei Mütter aus* – и се запазва значението на единицата, а именно извличане на полза от две страни. Двустранното възползване от ситуация обаче се открива в по-голям брой фразеологизми в българския език например: *Доя от две крави, На две ясли <си> връзвам коня, Яздя на два коня* и др. Привидната кротост също е ярко изразена – *Дяволите мътят в него, Въртя очи като лисица <пред курник>* и др.

Между крайно пасивните и борчески активните обаче се прокрадва и още едно съсловие – на така наречените тарикати, които сами определят правилата и в социалната йерархия на подчинени и подчиняващи се намират сякаш встрани и дърпат конците. Те могат да излъжат дори дявола (алюзия не само за най-способния хитрец, но и за властимащия и разпореждащия се поробител).

Това, което прави впечатление, е, че образът на дявола в двата езика има допирни точки, но и известни разлики. Докато обща черта е неговото присъствие в семантичното поле **зло – беда**, то в БЕ той се среща

и в семантичното поле **хитрост** – **измама**. Освен това той е поставен една стълбица по-долу от хитреца, изключително умел в действията си: бълг. *И дявола може да продаде; И дявола надхитря; На дявола цървули обува; И на дявола дупките знае; Знае и дяволът де се коти*. Тук е важно да се отбележи цитатът *Сиромах човек – жив дявол!* от произведението на Елин Пелин „Андрешко“, което днес е придобило статут на устойчиво словосъчетание и отразява находчивостта, изобретателността, машинациите, необходими на обикновения човек да преодолее трудностите на живота, за да успее да оцелее.

Съществуват обаче и пословици, поставящи акцент върху възможността за негативен изход за големите хитреци – лисицата също може да попадне в собствения си капан и да не успее да спаси кожата си. Дори хитростта ѝ може да я подтикне точно в неправилната посока: бълг. *Хитрата сврака – с двата крака; Хитрата лисица с четирите крака в капана*. Колкото и да е хитра, накрая кожата на лисицата ще бъде продадена на кюркчиите: нем. *Alle listigen Füchse kommen endlich beim Kürschner in der Beize zusammen; Schlaue Füchse werden auch gefangen*.

Откриват се и множество други устойчиви словосъчетания в БЕ без немски еквивалент, които могат да бъдат обвързани с отражението на тарикатлъка в националната идентичност например в социален контекст *вадя/изваждам/извадя/изкарвам/изкарам с памук душата <на някого>*, тоест постигане на цел ловко и по деликатен начин, напр.: „Такива [нервни] купувачи все пак се понасят. Но онези – кротките и смирените, които с памук вадят душата на продавача, те са страшни!“ (Речник на БАН/Rechnik на BAN); *mit guten Worten kannst du viel bei ihm ausrichten* (с добра дума, с добро можеш да постигнеш при него много; душата му с памук можеш да извадиш (ЖН-Г, КГ/ZHN-G, KG); *ein gutes Wort findet eine gute Statt* ↔ *блага дума (реч) железни врати отваря (пробива); с памук душата можеш да извадиш на човека; с добро сърце изваждаш човеку и очите, взимаш и хапката на човека от устата* (ЖН-Г, КГ/ZHN-G, KG). При българската единица се открива нюанс на настойчивост и прикрито коварство (срв.: Речник на БАН/Rechnik на BAN). При немските единици конотацията е положителна – с добра дума може да се постигне много.

От фолклорни пословици се преминава и към антипословици, често отразяващи политическата действителност, които днес са изключително актуални – лицемерният смях заедно с управляващите и силните на деня, който на вид е най-безобидната хитрост, всъщност е най-сигурният метод за облагодетелстване: бълг. *Най-добре се смее онзи,*

който се смее с управляващите ↔ нем. *Am besten lacht dieser, der mit den Regierenden lacht*. Това важи и за бълг. *По-умният отстъпва, казала лисицата и заобиколила капана* ↔ нем. *Der Klügere gibt nach, sagte der Fuchs und ging der Falle aus dem Wege*. Често става дума за хора с типични поведенчески модели и характерни черти, които са универсални за всички по света в тази област.

Разгледаният корпус от български и немски единици в семантичното поле **хитрост – измама** показва, че съответствията между двата езика се срещат при примери с по-голяма денотативна натовареност и по-малка конотативна експресия. Литературните произведения също са оставили свой траен отпечатък върху световната фразеология и в частност – върху разглежданото поле. Басните на Езоп и Лафонтен приписват типични човешки качества на животни, които днес са се превърнали в нарицателни или са част от устойчиви словосъчетания. Фолклорът като отражение на българския менталитет, обусловен от мисленето, себе- и светоусещането на българина и оттам и от неговите постъпки и действия за справяне с обикновени ежедневни, но и с кризисни ситуации, е силно обвързан с историческия контекст. Животът в условията на робство, подчинението към поробителя и силните на деня заострят чувството за самосъхранение на българина и го подтиква към изобретателност, хитрост, тарикатлък, които са единствените му методи за справяне с живота и оцеляване. Множество поговорки в БЕ могат да бъдат обвързани с ярки нюанси на хитростта, като тарикатлък, изкусност, коварство и високомерие, високо ниво на изобретателност, пречупени през призмата на фолклорни образи – лисицата, дявола в позицията на измамен и на хитрата баба.

В социалнополитически контекст се откриват антипословици, чиято семантична натовареност е универсална и затова там може да бъде наблюдавано пълно съответствие между българския и немския език. Базираните на фолклора пословици и поговорки нямат съответствие в немския език, тъй като те отразяват идеи и образи, които нямат представителство в немското езиково мислене. Немският език в своята същност не носи стремеж към надхитряне на ближния, а по-скоро към издигане в обществото чрез труд и постоянство. Това е причината поговорките, които носят негативна конотация, свързана с неблагоприятен изход от ситуации с прилагане на хитрост, да се припокриват в двата езика.

Езиците са отражение на менталитета на своите носители. Познаването на мисленето и първообразите в живия език е от съществено значение при изучаването и овладяването на чужд език, което от своя

страна е „златният ключ, който отключва душевните съкровища на чуждите нации за нас“ (A. W. Schlegel/A. В. Шлегел).

БИБЛИОГРАФИЯ

- Bär/Бер 2002:** Bär, J. A. *August Wilhelm Schlegels Unterscheidung des „Synthetischen“ und des „Analytischen“ Sprachbaus. Pionierleistung der Sprachtypologie oder Sprachphilosophisch-Literaturkritische Reminiszenz?*. *Historiographica Linguistica*, 29, 2002, 88.
- Bär/Бер 2012:** Bär, J. A. *Sprachtheorie und Sprachgebrauch der deutschen Romantik. // Geschichte der Sprache – Sprache der Geschichte. Probleme und Perspektiven der historischen Sprachwissenschaft des Deutschen. Oskar Reichmann zum 75. Geburtstag. Band 3. hrsg. v. J. A. Bär u. M. Müller. De Gruyter Akademie Forschung*, 2012.
- Зидарова/Zidarova 2009:** Зидарова, В. *Лексикология на съвременния български език*. Пловдив: Контекст, 2009. [Zidarova, V. *Leksikologiya na savremenniya balgarski ezik*. Plovdiv: Kontekst, 2009.]
- Калдиева-Захариева/Kaldieva-Zaharieva 2013:** Калдиева-Захариева, С. *Българска фразеология*. София: Проф. Марин Дринов, 2013. [Kaldieva-Zaharieva, S. *Balgarska frazeologiya*. Sofia: Prof. Marin Drinov, 2013.]
- Кошелев, Леонидова/Koshelev, Leonidova 1974:** Кошелев, А., М. Леонидова. *Българско-руски фразеологичен речник*. София: Наука и изкуство, 1974. [Koshelev, A., M. Leonidova. *Balgarsko-ruski frazeologichen rechnik*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1974.]
- Litovkina/Литовкина 2015:** Litovkina, A. *Anti-proverbs. // Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies*. De Gruyter Open Poland, 2015, 326–352.
https://www.degruyter.com/document/doi/10.2478/9783110410167.15/html?srsId=AfmBOoqJEwSczOi_Eey045cXMvqhnNvt7yUVOG52lygUyAwyD-DxgO7, 14 March 2025.
- Мутафчиев/Mutafchiev 1954:** Мутафчиев, Р. *Лексика и типични фразеологични съчетания в творчеството на Христо Смирненски с оглед към идеологията му. Известия на Института за български език*, кн. III, 1954. [Mutafchiev, R. *Leksika i tipichni frazeologichni sachetaniya v tvorchestvoto na Hristo Smirnenski s ogled kam ideologiyata mu*. *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, kn. III, 1954.]
- Ничева/Nicheva 1987:** Ничева, К. *Българска фразеология*. София: Наука и изкуство, 1987. [Nicheva, K. *Balgarska frazeologiya*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1987.]

Попов/Роров 1983: Попов, К. *Езикът на Петко Славейков – лексика и фразеология*. София: Народна просвета, 1983. [Popov, K. *Ezikat na Petko Slaveykov – leksika i frazeologiya*. Sofia: Narodna prosveta, 1983.]

Попова/Ророва 1967: Попова, В. *Обществено-политическа лексика и фразеология в публицистиката на Л. Каравелов*. София: Наука и изкуство, 1967. [Popova, V. *Obshtestveno-politicheska leksika i frazeologiya v publitsistikata na L. Karavelov*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1967.]

Fleischer/Флайшер 1997: Fleischer, W. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1997.

Humboldt/Хумболт 1836: Humboldt, W. v. *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. Berlin: Dümmler, 1836.

ИЗТОЧНИЦИ

ЕП/ЕР: Е. Пелин. *Андрешко*. София: Народна младеж, 1960. [E. Pelin. *Andreshko*. Sofia: Narodna mladezh, 1960.]

ЖН-Г, КГ/ZHN-G, KG: Ж. Николова-Гълъбова, К. Гълъбов. *Немско-български фразеологичен речник. Том първи А – Л. Deutsch-bulgarisches phraseologisches Wörterbuch A – L*. София: Наука и изкуство, 1985. [Zh. Nikolova-Galabova, K. Galabov. *Nemsko-balgarski frazeologichen rechnik. Tom parvi A – L*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1985.]

ЙР/JR: Й. Радичков. *Лисицата, която се преструваше на умряла. // Приказки от български писатели*. София: Български писател, 1981. [Y. Radichkov. *Lisitsata, koyato se prestruvashe na umryala. // Prikazki ot balgarski pisатели*. Sofia: Balgarski pisatel, 1981.]

КН/KN: К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, К. Чолакова. *Фразеологичен речник на българския език. Том първи*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1974. [K. Nicheva, S. Spasova-Michaylova, K. Cholakova. *Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik. Tom parvi*. Sofia: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite, 1974.]

КН/KN1: К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, К. Чолакова. *Фразеологичен речник на българския език. Том втори*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1975. [K. Nicheva, S. Spasova-Michaylova, K. Cholakova. *Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik. Tom vtori*. Sofia: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite, 1975.]

МГ, КК/МГ, КК: М. Григоров, К. Кацаров. *Български пословици и поговорки*. София: Наука и изкуство, 1986. [M. Grigorov, K. Katsarov. *Balgarski poslovitsi i pogovorki*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1986.]

МП/МР: М. Попова. *Тематичен немско-български речник. Поговорки, пословици, сентенции и устойчиви словосъчетания*. София: Наука и изкуство, 2016. [M. Popova. *Tematichen nemsko-balgarski rechnik. Pogovorki, poslovitsi, sententsii i ustoychivi slovosachetaniya*. Sofia: Nauka i izkustvo, 2016.]

РБ/РВ: Р. Босилек. *Болен здрав носи. // Приказки от цял свят*. София: Рийдърс Дайджест, 2009. [R. Bosilek. *Bolen zdrav nosi. // Prikazki ot tsyal svyat*. Sofia: Riydars Daydzhest, 2009.]

Речник на БАН/Rechnik na BAN: **Речник на българския език** <<https://ibl.bas.bg/rbe/>>, 17 март 2025. [Rechnik na balgarskiya ezik.]

RI/PI: Redensarten-Index

<<https://www.redensarten-index.de/suche.php>>, 17 март 2025.

РС/RS: Р. Симеонова. *Немски и български пословици и антипословици*. Пловдив: Коала прес, 2009. [R. Simeonova. *Nemski i balgarski poslovitsi i antiposlovitsi*. Plovdiv: Koala pres, 2009.]